

Kamil Leśniewski

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

ORCID: 0000-0003-2988-0024

k.lesniewski@doctoral.uj.edu.pl

Mechanizmy przestępczego działania w obszarze gospodarki maszynami i urządzeniami w podziemnych zakładach górnictwych – zagadnienia wybrane

Wprowadzenie

Przestępczość nazywana potocznie „węglową” dotyczy różnych obszarów działalności spółek węglowych, zwłaszcza zamówień, sprzedaży węgla oraz gospodarki maszynami i urządzeniami, generując rocznie wielomilionowe straty. Zachowania przestępcze związane z ostatnim z wymienionych obszarów jawią się przy tym jako szczególnie niebezpieczne – poza bezpośrednim skutkiem w postaci generowania znacznych strat finansowych dla pokrzywdzonych spółek, częstokroć prowadzą one również do stanu stwarzającego realne zagrożenie dla życia i zdrowia ich pracowników. Z tego powodu przeciwdziałanie rzeczony przestępczości powinno znajdować istotne miejsce wśród zadań wyznaczanych przez realizowaną polityką kryminalną¹ i przekładać się na aktywną postawę organów ścigania oraz – co nie mniej istotne dla efektywności całego procesu – samej zainteresowanej spółki węglowej². Dotychczasowa praktyka pokazuje, że mimo znacznego zaangażowania aparatu państwowego (m.in. prokuratury³, Policji⁴, Centralnego Biura Antykorupcyjnego⁵ oraz Agen-

¹ Zob. T. Szymanowski, *Przestępczość i polityka karna w Polsce: W świetle faktów, i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, Warszawa 2012, s. 96–97.

² Zob. P. Oleksyk, *Nadużycia i przestępstwa pracownicze jako przedmiot audytu wewnętrznego*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2016, nr 6, s. 212–213.

³ Ustawa z 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 740).

⁴ Ustawa z 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 161, z późn. zm.).

⁵ Ustawa z 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1921, z późn. zm.).

cji Bezpieczeństwa Wewnętrznego⁶) jest to bardzo trudne do zrealizowania – począwszy od etapu wykrywczego, a skończywszy na procesie dowodzenia⁷. Widocznym efektem powyższego jest los, jaki spotka wiele z postępowań karnych wszczynanych w omawianym obszarze, które pomimo dużego wysiłku śledczych często kończą się umorzeniem z uwagi na brak danych dostatecznie uzasadniających popełnienie przestępstwa, bądź też uwagi na niewykrycie sprawcy. Z analogicznych względów zasadna wydaje się również teza o dużej ciemnej liczbie przestępstw w tym obszarze⁸.

Niniejszy artykuł stanowi próbę ukazania – w oparciu o doświadczenia Polskiej Grupy Górniczej S.A. (zwanej dalej PGG S.A.) i analizę akt postępowań karnych – wybranych mechanizmów przestępczego działania⁹ w obszarze gospodarki maszynami i urządzeniami górnictwami oraz związanych z nimi trudności wykrywczo-dowodowych¹⁰.

Mechanizmy przestępstw do których dochodzi w obszarze gospodarki maszynami i urządzeniami górnictwami

Już pobieżna analiza dokumentacji z przeprowadzonych przez Biuro Kontroli Wewnętrznej i Audytu PGG S.A. w latach 2016–2019 kontroli wskazuje, że liczba stwierdzonych nieprawidłowości w obszarze gospodarki maszynami i urządzeniami górnictwami znacznie przewyższa liczbę nieprawidłowości stwierdzonych w innych obszarach funkcjonowania PGG S.A. I choć bliższa analiza rzeczowej dokumentacji pozwala zauważyć, że nie każda stwierdzona nieprawidłowość nosi zewnętrzne znamiona przestępstwa rodzące uzasadnione podejrzenie jego popełnienia, to fakt ten powoduje pewien dysonans w zestawieniu z liczbą postępowań karnych w tym obszarze, którym udaje się przejść z fazy *in rem* do fazy *in personam* – jest ona bowiem stosunkowo niewielka. Z kolei gdy to nastąpi, zmagają się one często z dalszymi poważnymi trudno-

⁶ Ustawa z 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 2387).

⁷ W literaturze podnosi się, iż podobne problemy o mniejszym lub większym natężeniu są charakterystyczne do szeroko rozumianej przestępczości gospodarczej – zob. E.J Lampe, *Ogólne problemy prawa karnego gospodarczego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1988, nr 3, s. 118.

⁸ S. Akoliński, *Profilaktyka i zwalczanie przestępczości w systemie kontroli gospodarczej*, [w:] N. Gajl (red.), *Zagadnienia kontroli finansowo-gospodarczej przedsiębiorstw i zjednoczeń*, Wrocław 1973, s. 202.

⁹ Rozpoznawanie mechanizmów przestępczego działania, a następnie opracowywanie środków taktycznych i technicznych do ich wykrywania, udawadniania oraz przeciwdziałania im należą do podstawowych zadań stawianych przed nauką kryminalistyki – zob. S. Pikulski, *Podstawowe zagadnienia taktyki kryminalistycznej*, Białystok 1997, s. 10.

¹⁰ D. Wilk (red.), *Kryminalistyka. Przewodnik*, Toruń 2013, s. 25–28.

ściami – m.in. zgodnym z regułami prawa dowodowego wykazaniu wysokości poniesionej w wyniku przestępstwa szkody. Taki stan rzeczy wynikać może z wielu czynników i okoliczności, jednakże często ich wspólnym mianownikiem jest zbyt późne wykrycie przestępstwa oraz spowodowane nim bezpowrotne utracenie dostępu do szeregu istotnych z perspektywy przypisania odpowiedzialności karnej źródeł i środków dowodowych.

Analiza akt postępowań karnych oraz dokumentacji wewnętrznej PGG S.A. pozwala na wyróżnienie trzech najpoważniejszych pod względem generowanych szkód, a zarazem najczęściej spotkanych mechanizmów przestępczego działania, do jakich dochodzi w obszarze gospodarki maszynami i urządzeniami górnictwami, a mianowicie:

- dostarczanie maszyn i urządzeń niezgodnych z przedłożoną dokumentacją techniczno-ruchową,
- dekompletowanie maszyn i urządzeń,
- fikcyjne naprawy i remonty maszyn i urządzeń.

Pierwszy ze wskazanych mechanizmów wykorzystuje postępowania przetargowe¹¹ i faktyczne trudności związane z weryfikacją dostarczonego w ich następstwie sprzętu. Zakład górniczy, chcąc pozyskać nowy sprzęt ogłasza postępowania przetargowe, w których przy pomocy specyfikacji istotnych warunków zamówienia (SIWZ), określa swoje oczekiwania względem danego sprzętu, tj. jakie powinny być jego parametry techniczne, czy też z jakich podzespołów powinien być zbudowany. Do przetargu zgłasza się firma X, która za atrakcyjną kwotę oferuje sprzęt spełniający oczekiwania kopalni. Swoją ofertę uwiarygodnia poprzez przedłożenie wszelkiego rodzaju certyfikatów, dopuszczeń czy też dokumentacji techniczno-ruchowej (DTR), z których wynika, że sprzęt ten spełnia wszystkie stawiane mu przez kopalnię wymagania. Po wygranej przetargu firma X dostarcza sprzęt będący przedmiotem przetargu, niemniej zbudowany ze znacznie tańszych podzespołów lub podzespołów po regeneracji. Postępowania karne w tym zakresie prowadzone są najczęściej w kierunku realizacji znamion art. 286 § 1 k.k.¹² w zw. z art. 294 § 1 k.k.

Przykład 1

W 2012 r. jedna z kopalń dokonała modernizacji wyposażenia elektrycznego rozdzielni średniego napięcia. Z uwagi na ciągłe awarie zmodernizowanej rozdzielni przeprowadzona została kontrola wewnętrzna procesu zakupu ww. sprzętu, jak i jego późniejszego montażu na dole kopalni. Z ustaleń kontroli wynikało, że przy jej realizacji doszło do wielu nieprawidłowości, wskutek

¹¹ Problematyka udzielania zamówień w PGG S.A. uregulowana została w *Regulaminie Udzielania Zamówień w Polskiej Grupie Górniczej S.A.* Wyciąg z przedmiotowego dokumentu dostępny jest na stronie internetowej Spółki – http://korporacja.pgg.pl/files/content/dostawcy/dokumenty-do-pobrania/wyciag_z_regulaminu2019-09-02-2.doc (data dostępu: 27.10.2020).

¹² Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1950, z późn. zm.).

czego niemożliwe było prawidłowe jej funkcjonowanie. W przedmiotowej sprawie złożone zostało zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa zarówno przez pracowników kopalni, jak i właścicieli firmy, która przeprowadziła modernizację rozdzielni. W toku śledztwa powierzonego Centralnemu Biuru Antykorupcyjnemu ustalono, że w latach 2012–2013 do kopalni dostarczone zostały urządzenia o odmiennych parametrach technicznych niż wynikało to z umowy zawartej z kopalnią. Wartość oszacowanych przez biegłego na potrzeby śledztwa strat wyniosła około 1 700 000 złotych¹³.

Drugi ze wskazanych mechanizmów polega na wymontowywaniu z maszyn i urządzeń cennych podzespołów oraz materiałów zużywalnych (np. noży kombajnowych, silników, pomp, napędów przenośników itp.). Wymontowane podzespoły i materiały odsprzedawane są następnie firmom, które zajmują się serwisowaniem i naprawą maszyn i urządzeń górniczych. Postępowania karne w tym zakresie prowadzone są najczęściej w kierunku realizacji znamion art. 278 § 1 k.k.

Przykład 2

W 2016 r. w toku prowadzonego śledztwa dotyczącego przestępstw dokonywanych na szkodę jednej z śląskich kopalń ujawnione zostały przestępstwa popełnione na szkodę innej kopalni. Ich mechanizm polegał na systematycznym dokonywaniu przez pracowników kopalni kradzieży na zlecenie osób trzecich (głównie byli to właściciele firm świadczących na rzecz kopalń usługi serwisowe i remontowe). Kradzieży podlegały drogocenne podzespoły oraz materiały zużywalne z maszyn i urządzeń pracujących na dole kopalni. W trakcie prowadzonego śledztwa ustalono, że w latach 2009–2012 z terenu kopalni zostały skradzione m.in. silniki elektryczne, kołowroty, stacje napędowe przenośnika, łańcuchy do przenośnika, stojaki cierne, zestawy krążków uchylnych, rolki nośne, pompy. Wartość skradzionych przedmiotów w wyroku kończącym postępowanie w sprawie została oszacowana na kwotę co najmniej 227 000 złotych¹⁴.

Z kolei ostatni z wyszczególnionych wyżej mechanizmów polega na zlecaniu firmom zewnętrznym serwisów, bądź też remontów danych maszyn lub urządzeń, które następnie nie są przez te firmy wykonywane w ogóle lub są wykonywane tylko w ograniczonym zakresie. Pomimo niezrealizowania zleczonej usługi, jej wykonanie zostaje potwierdzone przez pracowników kopalni. Niejednokrotnie firmy te wprowadzają również zlecającego w błąd co do konieczności zwiększenia zakresu prac remontowych. Postępowania karne

¹³ Na dzień 15 maja 2020 r. sprawa nie została prawomocnie zakończona.

¹⁴ Wyrok Sądu Okręgowego w Katowicach z 26 kwietnia 2019 r., sygn. akt V K 97/18, niepubl.

w tym zakresie prowadzone są najczęściej w kierunku realizacji znamion art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 294 § 1 k.k.

Przykład 3

W 2018 r. osoby z kierownictwa jednej z kopalń wielokrotnie występowały do zarządu spółki z wnioskami o przeprowadzenie prac, mimo że miały świadomość, iż ich wykonanie jest w danym czasie niemożliwe. Osoby te następnie potwierdzały zarówno wykonanie prac, jak i dostawy maszyn i urządzeń oraz materiałów, które faktycznie nie miały miejsca. Przedmiotem składanych wniosków były m.in.: remont instalacji oświetleniowej w budynku suszarni flotokonzentratu, modernizacja mechanicznej wentylacji wyciągowej w obiekcie zbiorników węgla surowego czy też wykonania nowej instalacji oświetleniowej w budynku załadowni węgla. W trakcie śledztwa ustalono, iż szereg prac za wyłonionych wykonawców faktycznie realizowali pracownicy kopalnianego oddziału elektrycznego, zaś część z zamówionych urządzeń i materiałów nie została w ogóle dostarczona przez wykonawców lub też posiadały one odmiennie parametry techniczne od zamówionych. Wartość oszacowanych przez biegłego na potrzeby śledztwa strat wyniosła około 500 000 złotych¹⁵.

Wybrane trudności wykrywczo-dowodowe

Jak uprzednio wspomniano, postępowania w sprawach o przestępstwa dotyczące obszaru maszyn i urządzeń górniczych napotykają na poważne trudności, nierzadko prowadzące do umorzenia śledztwa (dochodzenia) z uwagi na brak danych dostatecznie uzasadniających popełnienie przestępstwa, bądź też uwagi na niewykrycie sprawcy. Bliższa analiza spraw, które zakończyły się w ten sposób prowadzi do wniosku, że spośród różnych napotykanych w nich trudności najistotniejsze znaczenie mają dwie: notoryczne nieprzestrzeganie przez pracowników wewnętrznych aktów normatywnych dotyczących prowadzenia dokumentacji oraz utrudniony, a czasami wręcz niemożliwy dostęp do maszyny (urządzenia) będącej obiektem zainteresowania organów ścigania.

Braki i nieścisłości w dokumentacji wewnętrznej zakładu górniczego (pokrzywdzonego)

Jedną z podstawowych i najczęściej spotykanych trudności przy prowadzeniu spraw dotyczących rozpatrywanego obszaru jest jakość wytwarzanych

¹⁵ Na dzień 15 maja 2020 r. sprawa nie została prawomocnie zakończona.

przez pracowników kopalni dokumentów wewnętrznych. O problemie tym wspominała już w 2009 r. Najwyższa Izba Kontroli¹⁶, informując o wynikach kontroli prowadzenia przez podmioty górnicze gospodarki remontowej maszyn i urządzeń¹⁷. Niestety, problem ten wciąż nie został całkowicie wyeliminowany. Rzeczony nieścisłości oraz braki w dokumentacji nierzadko nie dają się w pełni zastąpić osobowymi źródłami informacji i bezpośrednio przekładają się na niemożność ustalenia istotnych z punktu widzenia realizacji znamion określonego czynu zabronionego okoliczności faktycznych oraz weryfikacji stawianych hipotez śledczych.

Z perspektywy niniejszego opracowania najpoważniejszymi nieprawidłowościami we wskazanym zakresie wydają się być:

1. Niewłaściwe dokonywanie i dokumentowanie odbiorów dostarczanych maszyn, urządzeń oraz części zamiennych.

Z analizy protokołów kontroli wewnętrznej PGG S.A. wynika, że jedną z nagminnych nieprawidłowości w badanym obszarze jest dokonywanie odbiorów zamówionych maszyn, urządzeń lub części zamiennych do nich – wbrew wewnętrznym regulacjom – przez osoby niekompetentne, wyłącznie za pomocą wzrokowej oceny dostarczonego sprzętu, tj. osoby dokonujące odbioru nie weryfikują zgodności dostarczonego sprzętu z zapisami dokumentacji techniczno-ruchowej czy też z specyfikacją techniczną zamówienia, która została szczegółowo określona w SIWZ. Fakt ten stwarza szereg trudności dowodowych w przypadku późniejszego wykrycia przedmiotowej niezgodności i wszczęcia postępowania w kierunku realizacji znamion czynu z art. 286 § 1 k.k. Opóźnia on też samo wykrycie ewentualnego przestępstwa, co samo przez się ma negatywny wpływ na jakość i efektywność możliwych wówczas do przeprowadzenia czynności. Zauważyć przy tym należy, iż w praktyce znane są także przypadki celowego potwierdzania odbioru zamówionych maszyn i urządzeń, pomimo świadomości ich niezgodności ze złożonym zamówieniem (tj. współsprawstwo, bądź pomocnictwo do 286 § 1 k.k.).

Przykład 4

W 2018 r. Biuro Kontroli Wewnętrznej i Audytu PGG S.A. – w następstwie analizy dokumentacji fotograficznej wykonanej na bramie wjazdowej do kopalni (fotografowane były: pojazd, dokumentacja dostawy oraz ładunek) – przeprowadziło kontrolę doraźną dostawy części zamiennych narzędzi zmechani-

¹⁶ Ustawa z 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 489, z późn. zm.); działalność instytucji kontrolnych (zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych) ma istotne znaczenie w zwalczaniu przestępczości gospodarczej – zob. B. Hołdys, *Kryminologia*, Warszawa 2016, s. 1085–1090.

¹⁷ Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli prowadzenia przez podmioty górnicze gospodarki remontowej maszyn i urządzeń*, http://www.nik.gov.pl/kontrolne/wyniki-kontroli-nik/pobierz,lka~p_08_136_200808181221071219054867~01,typ,kk.pdf (data dostępu: 27.10.2010).

zowanych ręcznych z napędem elektrycznym. Zgodnie z dokumentem dostawy na teren kopalni wjechały: stojak podporowy wodny oraz młotowiertarka elektryczna. Dokumentacja zdjęciowa wykonana przez pracownika ochrony fizycznej przy wjeździe na teren zakładu przedstawiała umieszczone w bagażniku samochodu, zapakowane w folię zabezpieczającą urządzenie o wymiarach nieodpowiadających zamówieniu, co już na pierwszy rzut oka świadczyło, że ww. przedmioty na teren kopalni nie wjechały. Przeprowadzona kontrola wykazała, że dostawa została na magazynie kopalni odebrana bez zastrzeżeń przez pracownika kopalni. Ustalono, że dostawa w dalszym ciągu nie została rozpakowana (towar owinięty był dalej folią zabezpieczającą). Po rozpakowaniu i dokonaniu weryfikacji zawartości dostawy ujawniono, że firma dostarczyła towar inny niż zamówiony.

2. Niewłaściwie prowadzone ewidencje dotyczące majątku spółki.

Analiza wewnętrznych protokołów pokontrolnych PGG S.A. wskazuje, że prowadzone w spółce ewidencje dotyczące maszyn i urządzeń oraz części zamiennych i materiałów zużywalnych do nich w wielu przypadkach są rozbieżne ze stanem faktycznym, nie dając rzetelnego obrazu o ich aktualnym stanie ilościowym i technicznym. Głównymi przejawami ww. nieprawidłowości są:

- brak w ewidencji części posiadanych maszyn i urządzeń,
- utrzymywanie w ewidencji maszyn i urządzeń, które powinny być z niej wykreślone, tj. tych, które zostały w znacznym stopniu zdekompletowane lub zdewastowane i ich naprawa (remont) jest nieopłacalna,
- nieaktualne wpisy co do miejsca pracy maszyny lub urządzenia,
- brak wpisów dotyczących czasu pracy maszyn i urządzeń,
- brak wpisów dotyczących aktualnego stanu technicznego maszyn i urządzeń,
- niepełne wpisy dotyczące dokonanych napraw lub remontów maszyn i urządzeń, czy też dokonania w nich podmian części zamiennych lub materiałów zużywalnych,
- nieewidencjonowanie części zamiennych oraz materiałów zużywalnych do maszyn i urządzeń.

Niewłaściwie prowadzona ewidencja w powyższym zakresie w znacznym stopniu utrudnia wykrycie braków w mieniu kopalni i w efekcie opóźnia zainicjowanie postępowania karnego. Stwarza również szereg trudności dowodowych, w tym m.in. w ustaleniu rzeczywistej wartości skradzionego mienia w momencie dokonania kradzieży.

Przykład 5

W latach 2009–2012 pracownicy jednej z kopalń dokonywali notorycznych kradzieży urządzeń oraz podzespołów i materiałów zużywalnych do nich. Urządzenia, którymi byli zainteresowani, celowo uszkodzali lub wymontowywali z nich cenne podzespoły oraz materiały zużywalne, by następnie odsprzedać je

właścicielom firm świadczących usługi remontowe w kopalniach. Poza teren kopalni skradzione mienie wywozili jako złom lub czynili to za zgodą pracowników ochrony. Proceder był możliwy, gdyż żadna z prowadzonych w tej kopalni ewidencji nie wykazywała niczego niepokojącego, tj. żadnych braków, czy też nadmiernego zużycia części zamiennych i materiałów zużywalnych. Służba ochrony zakładu nie odnotowała również w ww. okresie żadnych kradzieży. Z prowadzonych ewidencji nie wynikało także, w jakim stanie technicznym znajdowały się rzeczony urządzenia oraz czy były one serwisowane lub remontowane. Według wyliczeń pokrzywdzonej kopalni w wyniku ww. działania poniosła ona szkodę w wysokości około 1 200 000 złotych. Niemniej z uwagi na niemożliwość wykazania, w jakim stanie technicznym było skradzione mienie w momencie dokonania kradzieży, sąd był w stanie przypisać sprawcom szkodę w wysokości 227 000 złotych¹⁸.

3. Prowadzenie ksiąg raportowych¹⁹ w sposób zbyt ogólny, tj. odnotowywanie w nich w sposób mało szczegółowy przebiegu robót na poszczególnych zmianach.

Z analizy protokołów kontroli wewnętrznej PGG S.A. wynika, że oddziałowe książki raportowe prowadzone są często w sposób zbyt mało szczegółowy. Dotyczy to zarówno oddziałów górniczych, mechanicznych, elektrycznych, przewozowych, jak i szybowych. Sztygarzy zmianowi wymienionych oddziałów dokumentując przebieg wykonanych robót na danej zmianie często czynią to w sposób bardzo ogólny i nieprecyzyjny, tj. np. ściana X – utrzymanie ruchu ściany, chodnik Y – podmiana pompy, oddział transportu podziemnego Z – transport materiałów, oddział szybowy B – transport elementów obudowy. Na podstawie tego typu wpisów w książkach raportowych w wielu przypadkach nie można jednoznacznie potwierdzić faktycznego wykonania danych usług serwisowych, remontowych, czy też zabudowy lub demontażu maszyn i urządzeń. W wielu przypadkach trudno wskazać nawet dzień, w którym dane prace były realizowane.

Przykład 6

W 2018 r. Biuro Kontroli Wewnętrznej i Audytu PGG S.A. przeprowadziło kontrolę prawidłowości wykonania usług remontowych szybu i urządzeń szybowych na jednym z oddziałów PGG S.A. W trakcie weryfikacji zapisów znajdujących się w protokołach zdawczo-odbiorczych, będących podstawą do wy-

¹⁸ Wyrok Sądu Okręgowego w Katowicach z 26 kwietnia 2019 r., sygn. akt V K 97/18, niepubl.

¹⁹ Książki raportowe to dokumenty, w których winno się odnotowywać istotne zdarzenia dotyczące czynności wykonywanych na dole zakładu górniczego na poszczególnych zmianach – zob. rozporządzenie Ministra Energii z 23 listopada 2016 r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących prowadzenia ruchu podziemnych zakładów górniczych (Dz.U. 2017 r., poz. 1118).

stawiania faktur przez firmę zewnętrzną, z zapisami umieszczonymi w książkach raportowych oraz książkach napraw szybu i urządzenia wyciągowego stwierdzono występowanie sporych nieścisłości. I tak według protokołów zdawczo-odbiorczych w dniu X na jednej ze zmian doszło do wymiany przewodnika między dźwigarami 65–67, a według książki raportowej oraz książki napraw szybu i urządzenia wyciągowego miała miejsce jedynie regulacja przewodnika wymienionego między dźwigarami nr 111–113 w dniu Y. Podobna sytuacja miała miejsce w innym dniu, gdzie według protokołu zdawczo-odbiorczego doszło do wymiany przewodnika między dźwigarami nr 49–51, natomiast w dokumentacji oddziałowej odnotowano jedynie regulację przewodników między dźwigarami nr 65–67 oraz 49–51. W złożonych kontrolującemu wyjaśnieniach nadsztygar urzędzeń szybowych i wyciągowych wyjaśnił, że firma wymieniła przedmiotowe przewodniki, a niewłaściwe zapisy w książkach to efekt skrótowego odnotowywania robót dotyczących przewodników uchylnych przez sztygarów zmianowych.

Utrudniony dostęp do maszyn (urządzeń) będących obiektem zainteresowania organów ścigania

Druga z wymienionych wyżej trudności wynika ze specyfiki kopalń węgla kamiennego, z którą nieodzownie wiąże się fakt wykorzystywania znacznej części maszyn i urządzeń górniczych na dole kopalni, gdzie niejednokrotnie pracują one w ekstremalnych warunkach oraz w trudno dostępnych miejscach, np. ścianach, chodnikach podścianowych i nadścianowych, chodnikach badawczych. Powoduje to, iż jedną z najistotniejszych przeszkód napotykanych w analizowanych sprawach jest utrudniony dostęp do przedmiotu, którego dotyczy dane postępowanie. W praktyce oznacza to m.in. trudności w organizacji i przebiegu jego oględzin²⁰, które mogą się przejawiać w:

- konieczności odbywania przez członków grupy oględzinowej stosownego przeszkolenia (np. w zakresie obsługi aparatu ucieczkowego)²¹,
- konieczności skoordynowania transportu grupy oględzinowej z powierzchni kopalni do miejsca użytkowania maszyny (urządzenia) na dole kopalni, tj. jazdy szybem oraz jazdy kolejką podziemną,
- konieczności korzystania grupy oględzinowej z pomocy osób trzecich, tj. osób dozoru przy poruszaniu się na dole kopalni,

²⁰ Zob. M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka, *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2009, s. 419 i nast.

²¹ Z. Grześkowiak, *Specyfika czynności śledczych na miejscu zaistnienia katastrofy w podziemnych wyrobiskach zakładów górniczych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2015, nr 2, s. 5; zob. art. 112 ustawy z 9 czerwca 2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. z 2011 r., Nr 163, poz. 981 z późn. zm.).

- konieczności korzystania przez członków grupy oględzinowej wyłącznie ze sprzętu dopuszczonego do użytku na dole kopalni, tj. zweryfikowanego pod kątem niestwarzania zagrożenia bezpieczeństwa²²,
- trudnościach w ustaleniu dokładnego miejsca, gdzie aktualnie znajduje się dana maszyna lub urządzenie i ich późniejszą identyfikacją (często nie są one oznaczone, brakuje na nich tabliczek znamionowych, cech charakterystycznych),
- trudnych warunkach panujących w miejscu pracy danej maszyny lub urządzenia (np. złym oświetleniu, dużej wilgotności, ograniczonych możliwościach poruszania się, występujących zagrożeniach naturalnych),
- trudnościach wynikających z ciągłej pracy danej maszyny lub urządzenia (w niektórych przypadkach ich zatrzymanie niesie za sobą znaczne straty ekonomiczne lub nawet może stwarzać zagrożenie dla życia ludzkiego).

Ze względu na powyższe utrudnienia zasadne wydaje się postawienie tezy, że oględziny w tego typu przypadkach z punktu widzenia zasad taktyki kryminalistycznej powinny odbywać się dopiero po gruntownym przeanalizowaniu zebranego już materiału dowodowego, tak aby mogły być one stosownie ukierunkowane (np. w przypadku śledztwa prowadzonego w kierunku oszustwa polegającego na dostarczeniu maszyny niezgodnej z SIWZ, przed przystąpieniem do oględzin istotna wydaje się lektura przypisanej jej dokumentacji techniczno-ruchowej). Przydatne może okazać się również zapoznanie się z literaturą fachową w danej materii czy też konsultacja ze specjalistami z danej dziedziny. Innymi słowy, w rzeczonych sprawach ważkiego znaczenia nabiera tzw. rozpoznanie problemowe²³. Praktyka pokazała równocześnie, iż celu oględzin nierzadko nie sposób zrealizować bez udziału właściwego biegłego oraz specjalistycznego sprzętu technicznego, np. stetoskopu technicznego, który umożliwi penetrację trudno dostępnych miejsc lub maszyn i urządzeń znajdujących się w ciągłym ruchu.

W szczególnych przypadkach może dojść do sytuacji, gdy dostęp do danego miejsca stanie się w ogóle niemożliwy. Miejsca, gdzie pracują maszyny i urządzenia, będące w gestii zainteresowania organów ścigania, mogą bowiem ulegać zniszczeniom (na skutek występujących w kopalniach zagrożeń naturalnych, takich jak tąpnięcia, wybuchy metanu, wybuchy pyłu węglowego czy też pożary endogeniczne). W takich przypadkach proces wykrywczo-dowodowy staje się znacznie ograniczony, co może prowadzić do konieczności umorzenia postępowania. Z tego względu w rzeczonych sprawach wyjątkowego znaczenia nabiera klasyczna myśl Edmonda Locarda zawarta w słowach: „Im bardziej czas upływa, tym bardziej niknie prawda”²⁴.

²² Z. Grześkowiak, op. cit.

²³ T. Hanausek, *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 55.

²⁴ E. Locard, *Dochodzenie przestępstwa według metod naukowych*, Łódź 1937, s. 205.

Przykład 7

W 2003 r. jedna z kopalń nabyła nowy kombajn chodnikowy. Był on eksploatowany do połowy 2005 r. i w czasie swojej pracy wydrążył około 2500 m.b. chodnika w pokładzie, który charakteryzowały trudne uwarunkowania górniczo-geologiczne, tj. liczne uskoki oraz wstrząsy górotworu. Po okresie dwóch lat eksploatacji, z uwagi na raporty wskazujące na jego ponadprzeciętną awaryjność, został on przeznaczony do likwidacji. Demontaż kombajnu na dole kopalni trwał od 2005 do 2008 r., po czym jego poszczególne elementy były sukcesywnie – z uwagi na zaciskanie chodnika i wypiętrzanie spągu²⁵ – wywożone na powierzchnię i składowane na placu składowym. W 2009 r. zakładowa komisja likwidacyjna uznała rzeczony kombajn za trwale uszkodzony. Decyzja podjęta została wyłącznie w oparciu o przedłożoną dokumentację oddziałową, bez przeprowadzania oględzin kombajnu. Został on zezłomowany i wykreślony z ewidencji środków trwałych kopalni. W 2010 r. zezłomowany, rzekomo niekompletny kombajn został zbyty za kwotę około 6000 zł jako złom stalowy o wadze 7 ton (według dokumentacji techniczno-ruchowej waga kombajnu wynosiła 52 tony). Na przestrzeni siedmiu miesięcy był on przedmiotem kilkukrotnego obrotu – najpierw jako „złom użytkowy w postaci części kombajnu o wadze 37,72 ton”, a następnie jako „niekompletny kombajn chodnikowy”. Ostatni z nabywców zapłacił za niego kwotę około 600 000 złotych. Finalnie w 2012 r., po dokonaniu w nim zmian oraz modyfikacji, kombajn został dopuszczony do pracy w innej kopalni, a jego wartość określono została na kwotę około 6 000 000 złotych. W sprawie od 2016 r. toczyło się śledztwo pod kątem realizacji znamion czynu z art. 296 § 1 i 3 k.k. W 2019 r. zostało ono jednak ostatecznie umorzone – na podstawie art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k., tj. z uwagi na brak danych dostatecznie uzasadniających popełnienie w tej sprawie przestępstwa. W obszernym uzasadnieniu postanowienia o umorzeniu śledztwa prokurator wskazał, że wyczerpane zostały możliwości dowodowe do ustalenia tego, czy i w jakim stanie kombajn chodnikowy został wydobyty na powierzchnię. Z zeznań świadków wynikało – mimo iż *prima facie* zdaje się temu przeczyć dalszy los przedmiotowego kombajnu – że znaczna część elementów maszyny pozostała na dole kopalni. Weryfikację powyższego faktu, niewątpliwie istotnego z perspektywy ewentualnej realizacji znamion art. 296 § 1 i 3 k.k. przez osoby odpowiedzialne za likwidację kombajnu, nieodwracalnie uniemożliwił jednak

²⁵ Wypiętrzanie spągu (terminem „spąg” określa się dolną powierzchnię wyrobiska) jest zjawiskiem występującym stosunkowo często w kopalniach węgla kamiennego. Prowadzi ono do deformacji danego wyrobiska (zmniejszenia jego przekroju) i częstokroć powoduje poważne utrudnienia w jego funkcjonowaniu, w tym m.in. związane z transportem maszyn i urządzeń górniczych, przemieszczaniem się załogi, czy też przewietrzaniem. W literaturze przyczyn przedmiotowego zjawiska upatruje się głównie w łącznym wystąpieniu dwóch czynników, tj. słabej wytrzymałości skał otaczających dane wyrobisko oraz koncentracji dużych naprężeń górotworu wokół niego – zob. szerzej P. Małkowski, Ł. Ostrowski, *Wpływ właściwości mechanicznych skał otaczających wyrobisko korytarzowe na zjawisko wypiętrzania spągu*, „Przegląd Górniczy” 2014, nr 12 (1105), s. 78–90.

wysokoenergetyczny wstrząs. W jego wyniku chodnik, w którym znajdował się rzeczony kombajn, został całkowicie zniszczony, w efekcie czego został on trwale wyłączony z sieci wentylacyjnej kopalni, co uniemożliwiło dokonanie oględzin.

Podsumowanie

Mechanizmy przestępczego działania w obszarze maszyn i urządzeń górniczych oraz związane z nimi problemy wykrywczo-dowodowe omówione w niniejszym artykule nierzadko stanowią poważne wyzwanie dla organów ścigania. Uprawniona wydaje się przy tym teza, że niektórych z napotykaných w tego typu sprawach trudności można było uniknąć, gdyby pracownicy danego zakładu górniczego rzetelnie wywiązywali się z nałożonych na nich obowiązków, w tym w szczególności z należytego dokumentowania podejmowanych w czasie pracy czynności. Fakt ten powinien stanowić asumpt dla kadry zarządzającej zakładami górniczymi do podjęcia działań w kierunku polepszenia jakości sporządzanej w spółce dokumentacji. W tym zakresie celowe wydaje się m.in. wdrożenie działań zwiększających świadomość znaczenia samokontroli u pracowników oraz usprawnienie kontroli funkcjonalnej²⁶.

Jak uprzednio zauważono, dla sprawnego przeciwdziałania rozpatrywanej przestępczości niezwykle istotna jest znajomość jej potencjalnych mechanizmów przez śledczych wyznaczonych do prowadzenia spraw jej dotyczących, tak aby podejmowane przez nich działania były jak najbardziej uporządkowane i ukierunkowane – a przez to efektywne. Przytoczone przykłady wykazały, że nie mniejszą rolę odgrywa świadomość możliwych do napotkania trudności – np. ryzyka utracenia dostępu do przedmiotu zainteresowania z uwagi na zagrożenia naturalne występujące na dole kopalni. Kwestie te powinny być niewątpliwie brane pod uwagę przy sporządzaniu planu danego śledztwa i dobieraniu metodyki kryminalistycznej do jego prowadzenia²⁷. W komórkach organów ścigania, które swoją właściwością obejmują zakłady górnicze rozważyć należy ponadto wdrożenie stosownej specjalizacji w analizowanym obszarze²⁸, tak aby posiadały one funkcjonariuszy gotowych niejako „wejść z miejsca w sprawę”, gdy tylko zajdzie taka potrzeba.

Zamykając powyższe rozważania, wskazać należy na jeszcze jeden ważny element w walce z badaną przestępczością, tj. ścisłą współpracę pokrzywdzonych z organami ścigania. Generowane przez tę przestępczość szkody powodują, iż

²⁶ Przez kontrolę funkcjonalną należy rozumieć kontrolę sprawowaną w ramach obowiązków kierowania i nadzoru.

²⁷ T. Hanausek, *Zarys taktyki kryminalistycznej*, Warszawa 1994, s. 183–186.

²⁸ W literaturze od dawna trafnie zauważa się, że złożoność współczesnej walki z przestępczością wymaga daleko posuniętej specjalizacji organów ścigania – zob. T. Hanausek, *Zarys kryminalistycznej teorii wykrywania. Część II. Proces wykrywczy*, Warszawa 1987, s. 40–44.

jej problematyka w sposób naturalny staje się obiektem zainteresowania wewnętrznych organów kontrolnych spółek górniczych (w przypadku w PGG S.A. rolę tę pełni Biuro Kontroli Wewnętrznej i Audytu)²⁹. Podmioty te niejednokrotnie dysponują specjalistyczną wiedzą, której pozyskanie może znacznie ułatwić prowadzenie postępowania (np. poprzez wskazanie potencjalnych źródeł dowodowych istotnych dla sprawy). Tym samym należy postulować jak najściślejszy przepływ informacji między tymi podmiotami, a organami ścigania³⁰ – wyrugowanie rozpatrywanej przestępczości bezspornie leży bowiem w ich obopólnym interesie.

Wykaz literatury

- Akoliński S., *Profilaktyka i zwalczanie przestępczości w systemie kontroli gospodarczej*, [w:] N. Gajl (red.), *Zagadnienia kontroli finansowo-gospodarczej przedsiębiorstw i zjednoczeń*, Polska Akademia Nauk. Instytut Nauk Prawnych, Wrocław 1973.
- Grześkowiak Z., *Specyfika czynności śledczych na miejscu zaistnienia katastrofy w podziemnych wyrobiskach zakładów górniczych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2015, nr 2.
- Hanausek T., *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2009.
- Hanausek T., *Zarys taktyki kryminalistycznej*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1994.
- Hanausek T., *Zarys kryminalistycznej teorii wykrywania. Część II. Proces wykrywczy*, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW, Warszawa 1987.
- Holdys B., *Kryminologia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Kulicki M., Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., Stępka L., *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Wyd. Nauk. UMK, Toruń 2009.
- Kraciuk J., *Przestępstwa gospodarcze w przedsiębiorstwach i sposoby ich przeciwdziałania*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego – Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2012, nr 51.
- Lampe E.J., *Ogólne problemy prawa karnego gospodarczego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1988, nr 3.
- Leśniewski K., *Przeciwdziałanie przestępstwom na szkodę spółek węglowych. W poszukiwaniu efektywnego modelu współpracy pomiędzy spółkami górniczymi a organami ścigania na przykładzie Polskiej Grupy Górniczej S.A.* „Przegląd Policyjny” 2019, nr 4(136).
- Locard E., *Dochodzenie przestępstw według metod naukowych*, Księgarnia Powszechna, Łódź 1937.

²⁹ Zob. J. Kraciuk, *Przestępstwa gospodarcze w przedsiębiorstwach i sposoby ich przeciwdziałania*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego – Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2012, nr 51, s. 809.

³⁰ K. Leśniewski, *Przeciwdziałanie przestępstwom na szkodę spółek węglowych. W poszukiwaniu efektywnego modelu współpracy pomiędzy spółkami górniczymi a organami ścigania na przykładzie Polskiej Grupy Górniczej S.A.*, „Przegląd Policyjny” 2019, nr 4(136), s. 306–324.

- Małkowski P., Ostrowski Ł., *Wpływ właściwości mechanicznych skał otaczających wyrobisko korytarzowe na zjawisko wypiętrzania spagu*, „Przeгляд Górnicy” 2014, nr 12 (1105).
- Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli prowadzenia przez podmioty górnicze gospodarki remontowej maszyn i urządzeń*, http://www.nik.gov.pl/kontrola/wyniki-kontroli-nik/pobierz,lka~p_08_136_200808181221071219054867~01,typ,kk.pdf.
- Oleksyk P., *Nadużycia i przestępstwa pracownicze jako przedmiot audytu wewnętrznego*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2016, nr 6.
- Pikulski S., *Podstawowe zagadnienia taktyki kryminalistycznej*, Temida 2, Białystok 1997.
- Szymanowski T., *Przestępczość i polityka karna w Polsce: W świetle faktów, i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Wilk D. (red.), *Kryminalistyka. Przewodnik*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2013.

Summary

Criminal activities in the area of machinery and equipment management in hard coal mines: selected issues

Key words: hard coal mines, mining machinery and equipment, tackling crimes, investigative techniques and tactics, evidence-gathering difficulties.

Economic and property crimes related to the hard coal mining industry in Poland generate annually significant financial losses. Moreover, in some cases, they cause a substantial threat to the life and health of miners. The issue is particularly demonstrable and tangible in the area of machinery and equipment management. Unfortunately, the practice has shown that law enforcement agencies often encounter considerable difficulties when investigating and prosecuting cases concerning that area. The main aim of the article is to provide a baseline portrait of the most common mechanisms and types of crimes in the said area as well as to discuss frequently occurring investigative obstacles. The paper concludes by emphasizing factors that seem to play a key role in successive preventing and combating criminal offences in the area in question (an efficient internal control system inside coal mine companies; a broad flow of information between coal companies and law enforcement agencies; law enforcement agencies' awareness of common crime schemes and possible investigative obstacles).